

Международно Туристическо Изложение
„Културен Туризм“
Велико Търново
2018

**НАЦИОНАЛЕН СТУДЕНТСКИ КОНКУРС ЗА
НАЙ-ДОБРА РАЗРАБОТКА НА
ТУРИСТИЧЕСКА ТЕМАТИКА**

на тема:

ЛИТЕРАТУРЕН ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ?

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“
БЛАГОЕВГРАД**

Стопански факултет
Катедра „Туризм“

Изготвил: **Радина Венцеславова Дамянова**
Специалност: Туризм
ОКС: Бакалавър
Курс: IV
Фак. №: 14150221077

Благоевград
2018

Увод:

Нима не би било интересно да вървим по стъпките на любимите си български писатели, да посетим местата, където те са живяли и творили, да видим това, което ги е вдъхновило, или пък да се пренесем в атмосферата на обичан от нас роман?

За страна с изключително богато литературно наследство, литературният туризъм е една сравнително непозната област в туристическото предлагане у нас. Макар и да е част от алтернативния туризъм и да е насочен към неголяма аудитория със специфични интереси, литературният туризъм представлява една незаета ниша с огромни възможности за развитие, която може да преобърне представите за литературата и нейните измерения и да предостави на туристите възможност за нов вид преживявания. Свидетели сме на изключително добри примери и практики в популяризирането и опазването на литературното наследство с туристическа цел, особено в страните от Западна Европа.

В България доскоро за литературни дестинации и маршрути не се говореше. Въпреки че много от домовете на известни наши писатели са музеи и са отворени за посещения, въпреки големият брой библиотеки и читалища, които са едни от най-значимите пазители на българската литература, въпреки множеството интересни монументи и паметници на наши творци, всички тези обекти не се популяризират с цел литературен туризъм, нито са разработени като тематични маршрути. Едва в края на миналата 2017 година „Сдружение за градски читални“ реализира най-новия си проект – Първата литературна карта на град София. Това е първата онлайн платформа в страната, даваща информация за литературните забележителности в столицата и предлагаща идеи за няколко литературни маршрута.

Началото е поставено, но все още е необходимо да се усъвършенстват маршрутите и тяхното предлагане сред туристите. Освен това не бива да забравяме, че много области в страната ни претежават потенциал за подобно развитие. Затова в настоящия труд ще разгледам някои идеи за подобряване на предлагането на литературен туризъм.

Литературният туризъм в България не представлява просто един новооткрит туристически пазар, той може да даде един различен поглед към литературата, особено сред учениците и малдите, да бъде реализиран като една креативна форма на туризъм, предлагаща нови изживявания и не на последно място – да ни помогне да запомним и съхраним литературното си богатство.

1. Какво е литературен туризъм?

Литературният туризъм е вид културен туризъм, който се занимава с места, които са свързани с живота и творбите на различни писатели. В своята същност литературният туризъм е „процъфтяваща туристическа индустрия“, която дава възможност на любителите на книги да посетят огромно разнообразие от места, където техните любими автори са родени, израстнали, живяли или починали, където техните любими книги са били написани или където се развива действието в тях. Литературният туризъм не е ново явление. Той възниква през 18-ти век и преживява разцвета си между 19-ти и 20-ти век.¹

Според проучванията на много автори литературният туризъм най-често се смята за част от един по-широкообхватен феномен – този на културния туризъм. Противоположно на това, други изследователи имат по-специфичен поглед към литературния туризъм като припокриващ се с културния. Въпреки това, той се смята за един от най-важните двигатели за промяна в сферата на туризма. Тъй като литературният туризъм е част от културния, той е една често забравяна и не добре проучена област. Литературният туризъм обхваща както материални, така и нематериални елементи, което предполага неговата комплексност като феномен. Всъщност, той се състои от много видове, което показва многообразието от връзки между литературата и туризма.²

По отношение на видовете литературен туризъм се разграничават два основни типа литературни места: реални места, свързани с живота на писателите (напр. родни места, жилища, гробове) и места от художествените творби. В допълнение към тези два вида могат да се добавят още два – литературните фестивали и туристическите посещения на книжарници.³

Видове литературен туризъм:⁴

- **Родни места на писателите:** имат важна роля в представянето на ранния живот и социалния статус на писателя пред туристите, както и в това да дадат представа

---

¹ Извлечено от Watson, Nicola J., 2016. *The Literary Tourist: Readers and Places in Romantic and Victorian Britain*, цитирано в Martino, C. (2016) *Literary Tourism: Follow in the footsteps of your favorite authors*. Universita di Bologna. pp. 3-4 от https://www.academia.edu/30712922/LITERARY_TOURISM_FOLLOW_IN_THE_FOOTSTEPS_OF_YOUR_FAVOURITE_AUTHORS на 30.04.2018

² Извлечено от Gentile, R. and Brown L. (2015) *A life as a work of art: Literary tourists' motivations and experiences at Vittoriale Degli Italiani*. European Journal of Tourism and Recreation. Polytechnic University of Leiria, Portugal. Vol.6, Issue 2, pp. 25-27.

³ Извлечено от Hoppen, A. (2011) *Literary Places and Tourism*. Bournemouth University. pp. 14

⁴ Извлечено от Gentile, R. and Brown L. (2015) *A life as a work of art: Literary tourists' motivations and experiences at Vittoriale Degli Italiani*. European Journal of Tourism and Recreation. Polytechnic University of Leiria, Portugal. Vol.6, Issue 2, pp. 28-31.

за семейната и външната среда, които са повлияли на автора. Родните места могат да бъдат разглеждани като ключови в литературните турове.

- **Гробовете на писатели:** позволява на посетителите да изживеят форма на духовна комуникация с починалите известни писатели. Освен това, те се асоциират с превръщането на авторите в героични и символични фигури.
- **Туризмът, свързан с места от художествени произведения:** това са места, създадени във въображението на писателя и поради това се разделят на реално съществуващи и нереални, които са пресъздадени в някаква форма.
- **Туризмът, свързан с посещения на книжарници:** малко по-сложен е подходът към литературните места при туристите, посещаващи книжарници, чиято основна мотивация за пътуване е обикалянето на книжарници в определена дестинация, за да проследят творбите на местен автор и други, вдъхновени от литературата произведения.
- **Литературни фестивали:** един по-традиционен начин за включване в литературния туризъм е чрез литературните фестивали. Тяхното значение е свързано предимно с утвърждаване на националната идентичност и възраждане на традицията.

Проучвайки различните измерения и вариации на литературния туризъм, става ясно, че той обхваща една доста обширна категория от обекти, събития, нематериални елементи и връзки, и дори пресъздаване на географски несъществуващи места. Прави впечатление, също така, че почти никой от авторите не засяга обекти като паметници на писатели, библиотеки, улици и учебни заведения, посветени на литературни творци като носещи потенциал за литературен туризъм. Макар че сами по себе си те надали биха представлявали обекти от голям туристически интерес, включването им в литературни маршрути и представянето им по атрактивен начин с помощта на екскурзовод би могло да промени това.

Сама по себе си литературата е един от най-творческите процеси и би било логично представянето ѝ в туристически аспект също да бъде свързано с по-креативни практики. Това от своя страна ще създаде допълнителна атракция за туристите. Във връзка с това е необходимо да се разбират факторите, мотивиращи туристите да посетят литературно място.

Техните мотивации са най-често обвързани с интерес както към биографията на творците и местата, свързани с тях, така и към обезсмъртяването на техните трудове. Освен това духовното и културно издигане, бягството от реалността, емоционалната

връзка и обвързване с историята и наследството, търсенето на естетическа красота, спомени за миналото, както и носталгията са допълнителни фактори, обясняващи защо туристите търсят литературни дестинации.⁵

2. Литературен туризъм в София

Създаденото през 2014 г. „Сдружение за градски читални“, София, което е отговорно за изграждането на „читАлнЯта“ – малка атрактивна библиотека и инфоцентър в Градската градина, е един от първите инициатори в развитието на литературен туризъм в страната. Последният им проект цели да представи литературното наследство на столицата и включва първата интерактивна литературна карта на София (<https://literatours.bg/>), която обхваща 85 литературни забележителности (паметници и домове на писатели, къщи-музеи и др.) и 322 литературни обекта (197 улици, площади и квартали с литературни имена, 109 учебни заведения с литературни патрони, 39 обекта, свързани с българската писменост). Освен това, картата представя и 4 литературни маршрута в столицата.⁶

Въпреки че картата е в процес на развитие и предстои да се доразвива, може да се забележат някои недостатъци: големият брой паметници, улици, площади и учебни заведения с литературни имена, които сами по себе се няма да бъдат приети за особено атрактивни от туристите, особено след като за тях липсва информация. Друго нещо, което може да бъде отбелязано, е по отношение на литературните маршрути – на повечето от тях им липсва тема, която да обединява включените обекти.

Идеята е, че ако литературният туризъм се развива само като посещения на къщи на писатели и слушане на скучни факти за живота и произведенията им или безинетресно обикаляне на библиотеки и книжарници, това няма да развие интереса към него. В това число: паметник на писател, улица или училище, носещи неговото име, не биха представлявали особена притегателна сила за туристите. Целта е в тези обекти да се създаде т. нар. „добавена стойност“ – това, което ще превърне обикновеното посещение в преживяване, ще трансформира културния туризъм в креативен и ще даде ново измерение на литературата и туризма, свързан с нея. А как да стане това?

---

⁵ Извлечено от Gentile, R. and Brown L. (2015) *A life as a work of art: Literary tourists' motivations and experiences at Vittoriale Degli Italiani*. European Journal of Tourism and Recreation. Polytechnic University of Leiria, Portugal. Vol.6, Issue 2, pp. 32.

⁶ Извлечено от <http://www.chitalnyata.bg/event/literaturna-karta/> на 1.05.2018

Следващата част от този труд предлага няколко идеи за това как може да се внедрят някои креативни практики в тематични литературни маршрути.

3. Примерни литературни маршрути

Предложените тук идеи за маршрути са отчасти базирани на един от маршрутите, предложени от literatours.bg, като идеята е да го разширят и да го превърнат в по-атрактивен за туристите, като същевременно го обединят в една обща тема – животът и литературното наследство на Иван Вазов. Също така са посочени някои примери, за това как може да се разнообрази предлагането на допълнителни услуги в дадените дестинации по начин, който ще създаде „допълнителна стойност“ на мястото и ще превърне посещението на обектите от маршрута в изживяване за туристите. Маршрутите са едnodневни, представляват организиран тур (препоръчително за групи до 10 човека) и включват екскурзоводски беседи.

МАРШРУТ 1:

По стъпките на Вазов – връщане към отминали времена

София – Копривщица – Сопот - София

Маршрутът е с културна насоченост, предлага проследяване на живота на Вазов, с акцент върху престоя и творчеството му в София (където прекарва последните си дни) и рожденното му място в Сопот (атмосферата, в която е живял преди творческия си период), както и художествено място, присъстващо в творчеството му – Копривщица (романът „Под игото“).

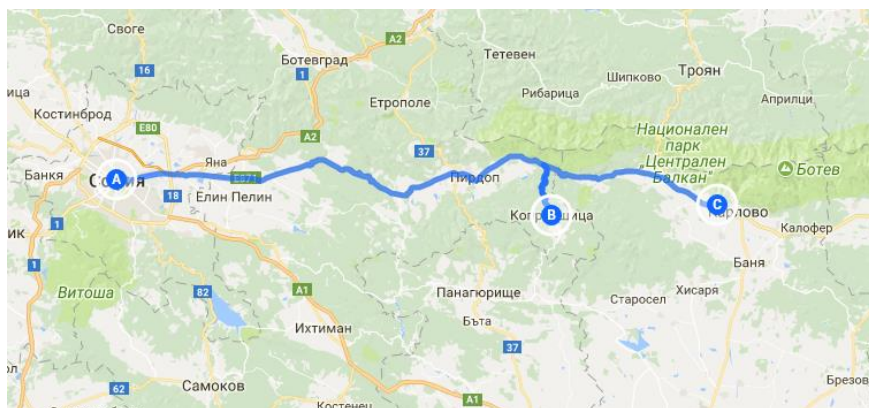
София:

- **пл. „Под Игото“:** настоящият пл. „Папа Йоан Павел II“ до 1944г. е носел името на Вазовия роман; Игра: на туристите се раздават карти на София от 1928г., на които те трябва да открият настоящите наименования на улиците и площадите (напр. разглеждайки района около пл. „Под Игото“ от картата се вижда, че настоящият бул. „Христо Смирненски“ е носел името на бившия кмет на София - Паскал Паскалев, а ул. „Елин Пелин“ е носела името „Журналист“).
- **Паметник на Вазов в Борисовата градина:** самият Вазов става свидетел на поставянето му през 1920г. по повод седемдесетия му юбилей; беседа с интересни факти от седемдесетата годишнина на твореца и честванията.

- ул. „Иван Вазов“: може да се обърне внимание, че неговият образ се среща на някои места по улицата (дори и в съвременни форми на градско улично изкуство); представяне на снимки със стария облик на улицата.
- **Къща-музей на Иван Вазов, София:** Първи литературен музей; атмосферата, в която той е творил; представяне на интересни факти от ежедневието му.
- **Народен театър „Иван Вазов“:** организирани посещения на театъра; уършоп по актьорско майсторство с акцент върху Вазовите пиеси; допълнително може да се организира посещение на някоя постановка по творба на Вазов.
- **Паметник на Вазов пред „Св. София“:** Игра: разпознаване на цитати от Вазови творби.
- **Гробът на Вазов:** историята за пренасянето на камъка от морените на Витоша, който да бъде поставен на гроба му.

Копривщица: организиране на специални възстановки от романа „Под игото“ (подобно на възстановките за Априлското въстание); възможност посетителите да облекат костюми на любимите си герои от романа.

Сопот: родната къща на Вазов предлага доста атракции и маршрути, включващи не само обекти от живота на твореца, но и места от творбите му: **Къща-музей „Иван Вазов“**, **Девическото училище**, **Дядостояновата воденица**; В къщата могат да се видят пресъздадени някои от най-запомнящите се Вазови герои, както и сцени от живота на писателя; Девическото училище (свързано с героинята Рада от „Под игото“) предлага уъркшопове по писане с калем и писане с перо; а воденицата ни пренася към драматичните събития от първите страници на романа „Под игото“.

Фигура 1: Карта на Маршрут 1

Точка А: София
Точка В: Копривщица
Точка С: Сопот

Източник: <https://www.google.com/maps/d/>

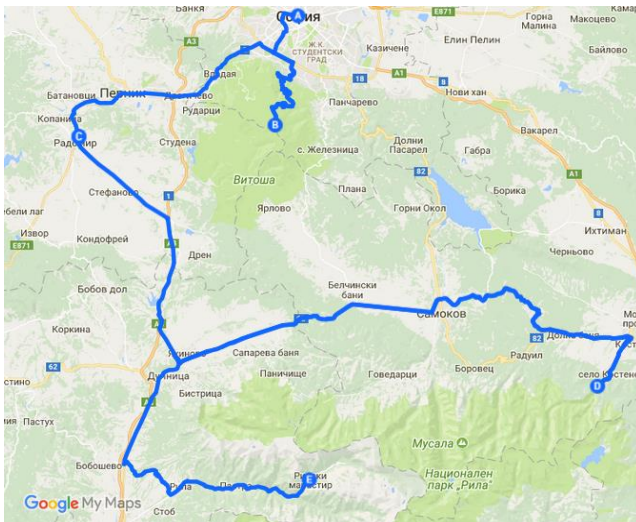
МАРШРУТ 2:

По стъпките на Вазов – природни вдъхновения

София – Черни връх (Витоша) – водопад „Бучалото“ (Радомир) – Вариант 1: Костенски водопад (с. Костенец)/Вариант 2: Рилски манастир – София

Вторият маршрут е природен, акцентът е върху природни местности (във Витоша и Рила), послужили като вдъхновение за едни от най-прекрасните творби на Вазов.

- **Черни връх:** едно от любимите Вазови места; организиране на уъркшоп по рисуване на красивата природна гледка; (стих. „На Черни връх“);⁷
- **Водопад „Бучалото“:** до водопада има паметна плоча с думи на поета, който го сравнява с Ниагарския водопад;
- **Костенски водопад:** разходка сред природата (парка и пътеката до водопада); красиви светлинни ефекти вечерта; (стих. „Край водопада“);
- **Рилски манастир:** разходка сред природата в околностите на манастира (стихосбирката „В лоното на Рила“, пътеписа „Великата рилска пустиня“); уъркшоп за писане на туристически пътеписи;

Фигура 2: Карта на Маршрут 2

Точка А: София

Точка В: Черни връх

Точка С: Водопад „Бучалото“

Точка D: Костенски водопад

Точка Е: Рилски манастир

Източник: <https://www.google.com/maps/d/>

МАРШРУТ 3:

По стъпките на Вазов – творчески величия

София – Вазовата екопътека – Черепишки манастир – Манастир „Седемте престола“ – Берковица – връх Ком – София

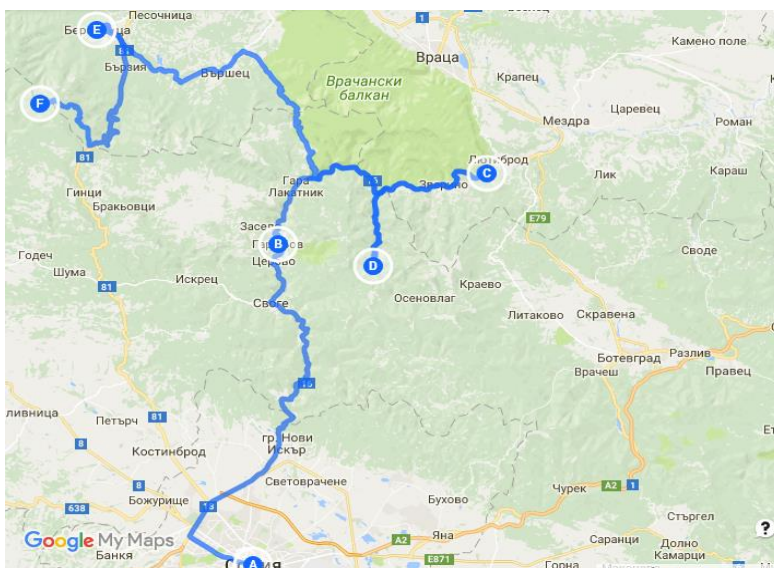
- **Вазовата екопътека:** между с. Гара Бов и с. Заселе; (ръзказът „Дядо Йоцо гледа“); пътуване с влак до Гара Бов (за са се пренесем в атмосферата от разказа);

⁷ В скоби са отбелязани произведенията на И. Вазов, вдъхновени от съответните места.

водопад „Скакля“; скалата „Злият камък“ (на която е седял Вазовият дядо Йоцо); Туристическият комплекс „Дядо Йоцо гледа“ (край с. Очиндол), където е издигнат паметник на героя и се разкрива невероятна гледка.

- **Черепишки манастир:** посещение на кулата, музея и кътчето на Вазов (разказът „Една българка“).
- **Осеновлашки манастир „Седемте престола“:** околността на манастира е била една от любимите на Вазов; (стих. „Клепалото бие“); разходка и пикник сред вековните гори (местността е и природна забележителност).
- **Берковица – Къща-музей „Иван Вазов“:** оригинали на някои творби; (повестта „Митрофан и Дормидолски“, поемата „Грамада“, разказът „Белимелецът“); допълнителна възможност: изграждане на малко кафе-библиотека, където посетителите да се насладят на Вазовите творби в автентична обстановка.
- **Врх Ком:** барелефа на Вазов на върха; (стих. „На Ком“); състезание за най-креативна снимка от върха;

Източник: <https://www.google.com/maps/d/>

Фигура 3: Карта на Маршрут 3

Точка А: София
Точка В: Гара Бов
Точка С: Черепишки манастир
Точка D: Манастир „Седемте престола“
Точка Е: Берковица
Точка F: връх Ком

Заклучение:

Задавайки си въпроса къде е мястото на литературния туризъм в България, е може би по-правилно първо да се запитае къде е мястото на литературата въобще: празни библиотеки и прашни рафтове; скучен предмет в училище и произведения, които не разбираме; лъскави съвременни книги, които четем, защото е модерно... Но дали е възможно да променим тази нагласа на хората чрез литературния туризъм? Отговорът е – да, но за да го направим трябва да променим и предлагането му като туристически продукт. А това може да стане, само ако позволим на туристите да участват активно в

самия продукт, да им дадем възможност сами да създадат спомени и преживявания в посетеното място, да се свържат с него и атмосферата му, да провокираме интереса и най-вече – въображението им. Защото все пак това е целта на литературата – да вдъхновява, да разкрива нови светове, да увлича и пробужда.

Да, действително литературният туризъм ще е основно предмет на вътрешен туризъм (поне засега). Но нали ако ние сами не познаваме литературното си наследство и българските автори, няма как да очакваме друг да ги знае. Друга критика ще посочи, че литературните маршрути са само за хора с тясно специализирани интереси – защо това да е точно така, няма не може туристът просто да търси различно преживяване, да се поинтересува от писателя, едва след като е посетил маршрута или част от часовете по литература да преминават по един по-интересен начин. Затова и маршрутите, които предложих, са една малка идея за това, как литературата може да се представи пред различни аудитории и за различни по вид дестинации. Литературният туризъм като нишов пазар комбинира елементи на алтернативни и креативни практики с по-традиционни форми на туризъм, като културен и природен, и именно в това се изразява едно от най-големите му предимства. Друга негова силна черта е, че доста от обектите се намират в слабо населени места, което съответно би довело до ръст в икономическото развитие на тези общини.

В страната ни има още много места, свързани с български писатели, с техните произведения и герои, и още много литературни дестинации, библиотеки и читалища, чакащи да възродят интереса към българската литература и по този начин да я съхранят, а това вече е започнало.

Използвани източници:

- Gentile, R. and Brown L. (2015) *A life as a work of art: Literary tourists' motivations and experiences at Vittoriale Degli Italiani*. European Journal of Tourism and Recreation. Polytechnic University of Leiria, Portugal. Vol.6, Issue 2.
- Hoppen, A. (2011) *Literary Places and Tourism*. Bournemouth University
- Martino, C. (2016) *Literary Tourism: Follow in the footsteps of your favorite authors*. Universita di Bologna.
- <http://www.chitalnyata.bg/event/literaturna-karta/>
- <https://literatours.bg/>
- http://stara-sofia.blogspot.hu/2013/10/blog-post_23.htm
- <http://nlmuseum.bg/index.php/filiali/otdel-ekspozitcii/ivan-vazov>
- <http://vazovmuseum.com/visit-us/attractions>
- <http://btourism.com/read.php?id=266>
- <https://drumivdumi.com/>
- <http://www.tourism.berkovitsa.bg/>